

УДК 336.22:631.16

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.4

Олександр В. Корнієцький

Харківський державний біотехнологічний університет, Україна

ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У цій статті розглядаються питання податкового стимулювання в аграрній сфері як одного з механізмів економічного розвитку та створення якісного ефекту від використання податкової допомоги сільськогосподарському комплексу, що виражається в податковій підтримці, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства та прибутку. У межах цього дослідження основним та головним ефективним призначенням податкового стимулювання вбачається спонукання до ділової активності бізнесових структур, що має розширити їх діяльність, акумулювати грошові кошти в бюджеті через сплату податкових платежів. Зазначається, що незамінною складовою під час формування та використання ефективної системи податкового стимулювання як виробничих, так і агропромислових процесів комплексу, є здійснення реалізації потрібних зобов'язань щодо якісного забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарських підприємств. У дослідженні представлено низку методів аналізу для ефективного стратегічного податкового стимулювання, а також з'ясування рівня впливу економічних та фінансових чинників на визначення показників зі сплати встановлених податків і зборів. Крім того, наведено узагальнення щодо використання показника ефективності податкової системи для здійснення реалізації зобов'язань із забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарських підприємств. Запропоновано концепцію організації порядку процесу податкового стимулювання аграрної сфери в національній економіці. Визначено та представлено основні функції ефективного податкового стимулювання. Запропоновано ключові критерії формування та реалізації системи ефективного податкового стимулювання виробничих процесів сільськогосподарського комплексу щодо забезпечення пріоритетного розвитку цього сектору національної економіки. Також у дослідженні розглянуто основні етапи розроблення ефективної податкової політики аграрного комплексу.

Ключові слова: ефективне податкове стимулювання; податок; економічні показники; стимулюючі процеси; оподаткування; пропозиція; аграрний комплекс; податковий потенціал.

Александр В. Корниецкий

Харьковский государственный биотехнологический университет, Украина

ОЦЕНКА И АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В этой статье рассматриваются вопросы налогового стимулирования в аграрной сфере как одного из механизмов экономического развития и создания качественного эффекта от использования налоговой помощи сельскохозяйственному комплексу, выражающегося в налоговой поддержке, а также отношением налоговой поддержки к ВВП, добавленной стоимости, объёму продукции сельского хозяйства и прибыли. В рамках этого исследования основным и главным эффективным назначением налогового стимулирования является побуждение к деловой активности бизнес-структур, что должно расширить их деятельность, аккумулировать денежные средства в бюджеты через уплату налоговых платежей. Отмечается, что незаменимой составляющей при формировании и использовании эффективной системы налогового стимулирования как производственных,

так и агропромышленных процессов комплекса, является осуществление реализации необходимых обязательств относительно качественного обеспечения приоритетного развития сельскохозяйственных предприятий. В исследовании представлен ряд методов анализа для эффективного стратегического налогового стимулирования, а также выявление уровня влияния экономических и финансовых факторов на определение показателей по уплате установленных налогов и сборов. Кроме того, обобщено использование показателя эффективности налоговой системы для осуществления реализации обязательств по обеспечению приоритетного развития сельскохозяйственных предприятий. Предложена концепция организации порядка процесса налогового стимулирования аграрной сферы в национальной экономике. Определены и представлены основные функции эффективного налогового стимулирования. Предложены ключевые критерии формирования и реализации системы эффективного налогового стимулирования производственных процессов сельскохозяйственного комплекса по приоритетному развитию этого сектора национальной экономики. Также в исследовании рассмотрены основные этапы разработки эффективной налоговой политики аграрного комплекса.

Ключевые слова: эффективное налоговое стимулирование; налог; экономические показатели; стимулирующие процессы; налогообложение; предложение; аграрный комплекс; налоговый потенциал.

Oleksandr V. Korniietskyi
Kharkiv State Biotechnological University, Ukraine
**ASSESSING THE EFFICIENCY OF TAX INCENTIVES
FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES**

This article explores the issues related to tax incentives in the agricultural sector viewed as an economic development instrument and a tool to create a qualitative effect from the use of tax aid to the agricultural industry which represents tax support as well as the ratio of tax support to GDP, value added, agricultural output, and to profit. In the scope of this research, the key and the most effective assignment of tax incentives is to encourage and expand business activities of business structures which should accumulate budget asset inflows through delivering tax payments. It is argued that an integral and indispensable element in developing and utilizing an effective tax incentive framework, for both production and agro-industrial processes in the sector of agriculture, is the implementation of appropriate commitments to ensure the quality of priority development of agribusinesses. The study focuses on a range of analysis methods to promote effective strategic tax incentives, as well as to evaluate the effects from economic and financial factors on determining indicators for tax and fees payment. In addition, the findings provide a survey on using the efficiency indicator of the tax system to implement the obligations to ensure the priority development of agricultural businesses. The study also offers an algorithm for arranging the tax incentives process to foster the agricultural sector in the national economy along with identifying and displaying the core functions of effective tax incentives. The authors suggest the priority criteria for building and implementing an effective tax incentive plan for manufacturing processes in the area of agriculture to ensure the priority development of this sector of the national economy as well as discusses the main stages of developing an effective tax policy of the agricultural sector.

Keywords: effective tax incentives; tax; economic indicators; incentives; taxation; supply; agricultural sector; tax potential.

Постановка проблеми. Необхідність ефективного здійснення якісної податкової реформи існувала як відомо серед представників політичної та економічної наукової еліти. Система економічного податкового стимулювання виробничими і економічними

відносинами в аграрному комплексі, повинна бути спрощена, що дасть можливість розширити базу оподаткування. Задля сільськогосподарських підприємств актуальною і головною є проблема розроблення ефективної податкової політики та прискорення оптимізації податкового стимулювання діяльності агропромислового сектору в країні. Слід виокремити, що даною основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення та розрахунки показників оподаткування ряду конкретних встановлених податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незамінною складовою політики системних агропромислових реформ є створення прозорого і відкритого ринкового середовища, конкуренції, формування ефективної маркетингової структури аграрного ринку, вдосконалення інструментів державного регулювання оптимізація каналів збуту продукції задля забезпечення продовольчої безпеки країни на міжнародних аграрних ринках. Дані дослідження досить широко розглянуті у працях вітчизняних вчених, а саме таких як: В.А. Андрущенко, О. Бетлій, П.П. Дубинецька, М.П. Кучерявенко, І.О. Лютий, С.М. Онисько, А.М. Орел, Н.С. Прокопенко, В.П. Ситник, М.Д. Янків та багато інших.

Дослідження наукових напрацювань наукових вчених дає й надалі можливість розглядати процеси формування ефективності податкового стимулювання сільськогосподарських підприємств та досліджувати і розвивати нові напрямки даної галузі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити ряд особливостей ефективної системи податкового стимулювання сільськогосподарських підприємств задля покращення та розширення відповідної бази оподаткування та дотримання рівноваги між економічними показниками даного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ні для кого не секрет що головним керуючим у податковому стимулюванні являється держава, дії якої направлені на забезпечення встановленої рівноваги між економічними показниками сільськогосподарської сфери і показниками соціальних потреб громадян. Ефективне податкове стимулювання дає можливість збагатити прибуткову частину бюджетів за допомогою фінансових дій, а також регулюючої функції розподіляти дані потоки надходжень і витрат, що дають можливість сприяти активізації економічних процесів. Податкові дії спрямовуються стратегічними цілями даного розвитку в певний період. Відповідно до ринкових умов, ефективне податкове стимулювання економічного розвитку сільськогосподарської галузі, повинно опиратися на виважене регулювання попиту і пропозиції на ринку, для цього потрібно використовувати сучасні теперішні методи застосування податкових заходів стимулювання, розподіл державних витрат, застосування пільг, які надані підприємству задля залучення інвестицій, спрямуванню якісній та злагожденій роботі та виконання всіх поставлених виконань на даному напрямі розвитку [1, с. 41].

Співвідношення між темпами зростання економічних показників і податкових ставок повинні забезпечувати податкові механізми стимулювання розвитку сільськогосподарського комплексу, але спрямування завдань для отримання економічного ефекту залежить від вибраної системи податкового стимулювання. Коли певні встановлені норми уряду і підприємництва розходяться, тоді можна зробити висновок про недосконалість податкового стимулювання економічного розвитку в даній сфері. В системі податкового стимулювання податки завжди виконують наступну роль:

- за допомогою зменшення податкових ставок, стимулюють активні дії підприємництва до розвитку виробничої діяльності;
- роль податків полягає у наповненні бюджету держави;
- збільшення економічних показників сприяють збільшенню її фінансових обсягів.

Якісна ефективна система податкового стимулювання сприятиме розширенню бізнесових спроможностей, розширенню сфери оподаткування, забезпеченню економічної продовольчої безпеки країни. Натомість, зниження податкового стимулювання сприятиме заохоченню підприємницьких структур до розвитку виробничої діяльності, а також до збільшення рівня податкових ресурсів. Це демонструє в першу чергу потребу в оптимальному поєднанні податкових стимулюючих заходів формування і розвитку ефективного податкового потенціалу, поєднуючи інтереси держави по наповненню бюджету та інтереси сільськогосподарського підприємництва відносно розроблення і впровадження довгострокових стратегічних планів. Результати ефективної системи податкового стимулювання направлені розвивати сільськогосподарську виробничу діяльність, збільшення фінансових показників та направленні на залучення інвестиційних коштів. Вся дана модель дій повинна спиратися на стратегічне прогнозування в аграрній сфері.

Органи оподаткування проводять дослідження розрахунків прогнозованих показників із нарахування та до сплати податкових платежів. При цьому податкові органи проводять прогнозовані показники по нарахуванню та сплаті податкових платежів і від цього планують до досягнутих цілей. Дані виконання прогнозованих показників здійснюється адміністративними методами управління. Постає дана необхідність доопрацювання методів аналізу для стратегічного ефективного податкового планування і встановлення рівня впливу економічних та фінансових чинників на виконання показників зі сплати податків і зборів. Недоліками організації процесу податкового стимулювання сільськогосподарського комплексу є необхідність модернізації відповідних заходів [2]. Будь-які процеси реформування потребують попереднього проведеного аналізу функціонування механізму, виявлення його сильних та слабких сторін в національному господарстві.

Головним призначенням податкового стимулювання спонукання до ділової активності бізнесових структур, які займаються аграрним сектором є акумулювання грошових коштів у бюджеті держави через сплату податкових платежів підприємств. Оскільки від ефективного економічного розвитку аграрного комплексу залежить продовольча і економічна безпека країни, то сутність її полягає в одержанні та акумулюванні податкових платежів, формуванні на цій основі дохідної частини бюджету з метою виконання державою завдань економічної і соціальної політики. Виходячи з цього, показником фіскальної ефективності податкової системи є питома вага податкових надходжень у валовий внутрішній продукт [2].

При розробці системи ефективного податкового стимулювання сільськогосподарського комплексу одним із проблемних інструментів є податок на додану вартість, який сплачують споживачі. На якісні результати наповнення бюджету впливають збільшення обсягів господарських оборотів, а політику стимулювання виробничих процесів потрібно розробляти в напрямі створення сприятливих умов задля отримання ефекту від виробничо-економічних процесів. Податкове стимулювання агропромислового комплексу спонукає до застосування податкових пільг чи спрощеного режиму оподаткування [3]. Використання податкових пільг є найбільш дієвим важелем при здійсненні стимулюючих заходів стосовно активізації економічних процесів.

Як відомо, частка сільськогосподарських підприємств мала і має збиткові показники. Хоч ні в одній високо-розвинутій країні не ставлять за мету якомога більше отримати податків від галузі, а зазвичай механізми ефективного податкового стимулювання використовують для того, аби створити умови до розширення діяльності агропромислової сфери, задоволення суспільних потреб громадян, що проживають на сільських територіях та продовольчої безпеки системи господарювання. Одним із способів податкового стимулювання економічним розвитком є створення ефекту від застосування податкової допомоги агропромислового комплексу, що виражається у податковій підтримці

рослинництву – на 1 га ріллі, тваринництву на 1 умовну голову, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства, прибутку [4].

В Україні агропромисловий сектор займає одне з провідних місць у системі національної економіки країни. Питома вага його вкладу зростає у ВВП країни, формування державного бюджету, імпорتنний та експортний потенціал держави у різних напрямках. Агропромисловий сектор наближається до конкурентного на ринках, збільшується його частка у світових обсягах виробництва важливих видів сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Доведено, що зростання ВВП за рахунок АПК (агропромислового комплексу) ефективно сприяє зменшенню бідності населення, ніж зростання ВВП за рахунок інших галузей економіки, які мають особливо важливе значення у періоди кризових та епідеміологічних економічних явищ. Сільське господарство є інноваційним, екологічно безпечним, прибутковим напрямком галузевого комплексу. Складовою формування та реалізації системи ефективного податкового стимулювання процесів АПК є здійснення зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарського сектора національної економіки. Пріоритетні напрямки в агропромисловому підприємстві являється підвищення ефективності галузі тваринництва та рослинництва, інноваційний розвиток галузей свинарства і молочного скотарства, регулювання земельних відносин, раціональне використання земельних ресурсів, формування збалансованого ринку земель сільськогосподарського призначення, реформування аграрної освіти, зелений туризм та ін.

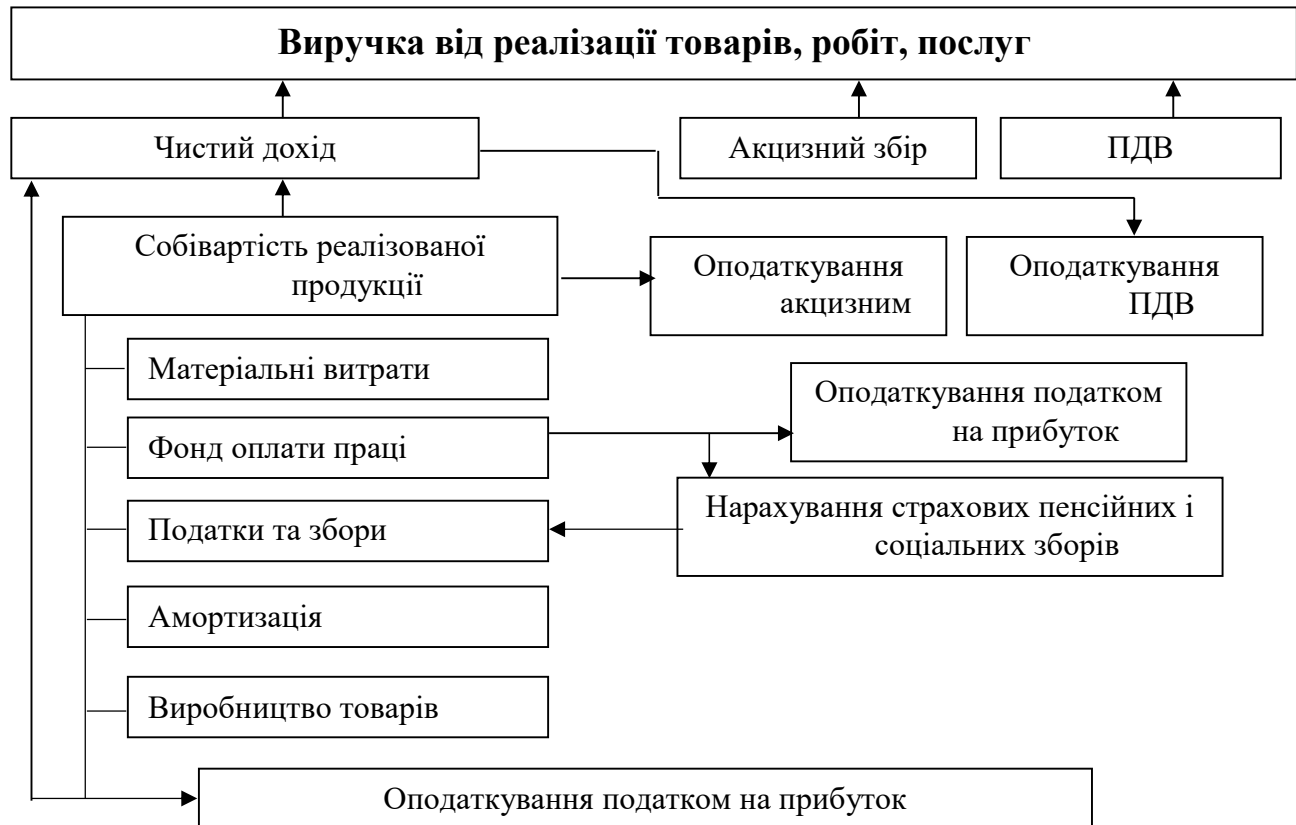
Проблеми в податковій діяльності юридичних і фізичних осіб залежать, від стану податкової системи України, від строків втілення системи ефективного податкового стимулювання діяльністю суб'єктів оподаткування. Для агропромислових підприємств актуальною є проблема розробки ефективного податкового стимулювання АПК. Основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення показників оподаткування конкретного податку. З методики розрахунку податків, видно, що економічні показники, включають податки та збори і виступають складовою частиною оподаткування різними податками. Так, величина прибутку, крім оподаткування податком на прибуток, виступає як складова бази оподаткування ПДВ, акцизних зборів (рис. 1).

Одні податки визначаються на етапі виробництва товарів чи послуг, зокрема податки та нарахування витрат на оплату праці, платежі за ресурси, а інші – акцизні збори, ПДВ, податок на прибуток тощо.

Політика і стратегія підприємства в податковій сфері, розробляє можливі альтернативні варіанти мінімізації і оптимізації при сплаті прямих і непрямих податків і зборів підприємством. Проводиться стратегічне планування, організаційна робота, фінансово-економічна, облікова тощо [5]. Проводяться необхідні заплановані і стимулюючі заходи в галузі фінансово-економічної і збутової діяльності для працівників аграрних підприємств, що беруть участь в ефективній діяльності задля збільшення прибутку підприємства і реалізації податкової політики. Здійснюється контроль всієї податкової діяльності суб'єктів податкової сфери агропромислової діяльності підприємства. Контроль виступає як функція управління податковою діяльністю і як функція управління підприємства в цілому.

Здійснюється також аналіз діючої практики податкових виплат агропромислового підприємства. Досліджуються розміри податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які сплачує підприємство. Встановлюється наскільки ефективно використовує підприємство систему прямих і непрямих податкових пільг. Розраховується вплив основних чинників, що впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств, на загальний рівень його

податкових виплат. Аналізується вплив зовнішнього середовища на розмір податкових платежів підприємства [6]. Здійснюється моніторинг аналогічних підприємств податкових виплат і виробничих показників.

Джерело: розроблено автором.

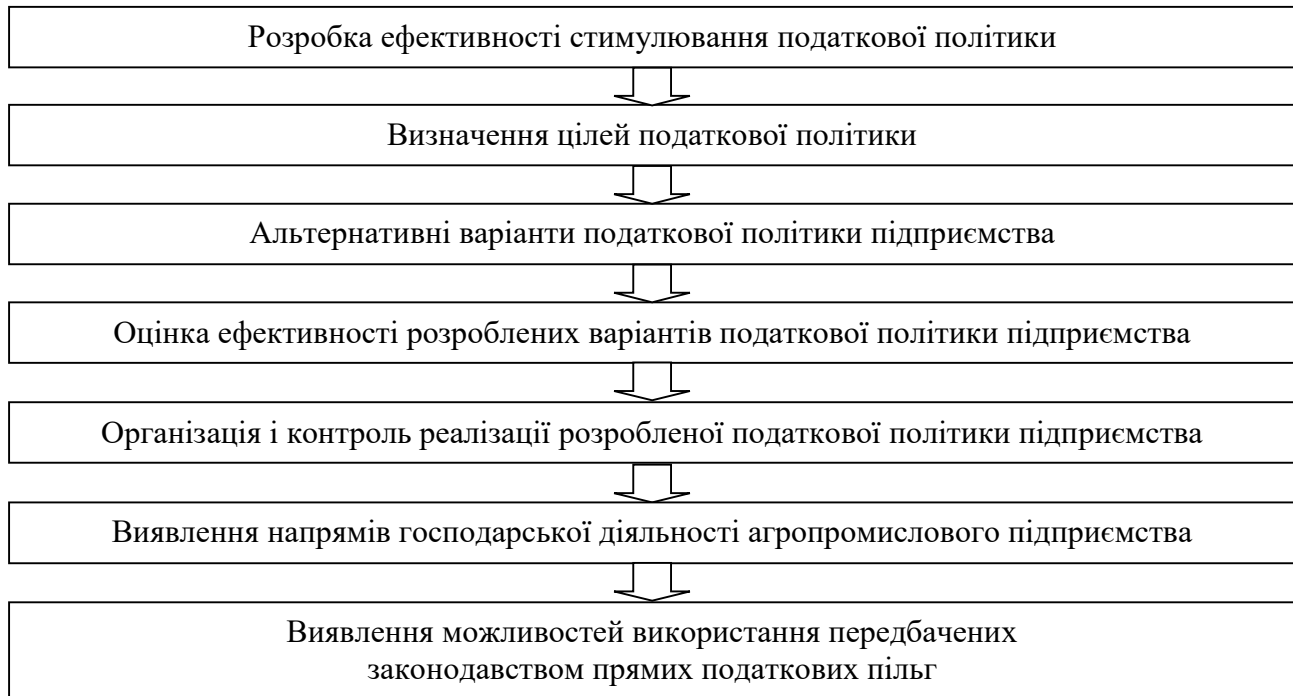
Рис. 1. Взаємозв'язок показників виручки від реалізації з базами оподаткування основними податками

На першого етапу розробки ефективності стимулювання податкової політики агропромислового підприємства є отримання потрібної інформації про поточний стан податкових виплат цього підприємства, яка дає можливість визначити найвигідніший напрям подальшого підвищення ефективності його діяльності. На другому етапі формування податкової політики підприємства пов'язане з визначенням цілей та основних проблем оподаткування підприємства АПК. Задля розробки податкової політики, як правило, використовується метод побудови дерева цілей, де визначаються головні і суміжні цілі, що сприяють досягненню головної мети (рис. 2).

На третьому етапі розробляються альтернативні варіанти податкової політики підприємства з метою їх аналізу і обґрунтування. Для цього використовується кількісна відповідність між поставленими цілями і можливостями підприємства. Результатом процесу узгодження відповідності цілей і можливостей підприємства є альтернативні варіанти податкової політики підприємства АПК. На четвертому етапі здійснюється оцінка ефективності розроблених варіантів податкової політики підприємства та визначення найбільш оптимального. Перевірка ступеню реальності поставлених цілей і розробка варіантів податкової політики підприємства базується на системі показників, до яких відносяться: коефіцієнт чистого прибутку, коефіцієнт пільгового оподаткування, загальний коефіцієнт ефективності оподаткування [7]. Найбільш дієвим для сільськогосподарського

підприємства буде той варіант податкових платежів, який при альтернативних напрямках його господарської діяльності дасть змогу отримання максимально можливого чистого грошового потоку як кінцевого результату діяльності. Даний вибір варіанту податкової політики підприємства буде здійснюватися за такими напрямками:

- отримання максимального чистого грошового потоку;
- час досягнення кінцевої мети;
- фінансова забезпеченість.

Джерело: розроблено на основі: [9, 10].

Рис. 2. Основні етапи розробки ефективної податкової політики агропромислового підприємства

П'ятий етап – організація і контроль реалізації розробленої податкової політики підприємства. На даному етапі відбувається узгодження всіх заходів щодо реалізації вибраного варіанту податкової політики, а саме конкретизація за всіма рівнями управління, визначення послідовності їх виконання [8]. Перш за все, це виявлення напрямів господарської діяльності агропромислового підприємства, які дозволяють мінімізувати податкові платежі за рахунок різних ставок оподаткування. А також виявлення можливостей використання передбачених українським законодавством прямих податкових пільг. Використання в процесі господарської діяльності системи наданих прямих податкових пільг дозволяє аграрному підприємству значно знизити не тільки розміри податкових виплат, але і зменшити базу оподаткування. При цьому можна досягти зменшення розміру ставок оподаткування, повного звільнення від сплати окремих податків, отримання податкового кредиту і т. ін.

Всі прямі податкові пільги, залежно від мети їх надання і використання при формуванні податкової політики, можна умовно розділити на три групи:

1. Податкові пільги, які надаються окремим категоріям підприємств.
2. Податкові пільги, які надаються за окремими видами діяльності або господарських операцій.
3. Податкові пільги, які надаються при реалізації окремих груп товарів.

Склад непрямих податкових пільг визначається всіма можливостями зменшення бази оподаткування підприємства. Підприємства аграрного сектору мають альтернативну можливість формування бази оподаткування [10].

Висновок. Якісні і стимулюючі цілі формування ефективного податкового стимулювання агропромислового підприємства повинні бути такими: оптимальне оподаткування, задля досягнення максимально можливої суми чистого прибутку; стимулювання працівників в результатах своєї роботи, забезпечення справедливого співвідношення доходів власників підприємства і їх працівників; формування ефективного співвідношення між засобами споживання і накопичення тощо. Всі ці цілі повинні бути реальними, конкретними за термінами виконання, відображати найважливіші напрями вдосконалення оподаткування підприємства, бути зрозумілими і легко піддаватися контролю при реалізації. Поставлені цілі конкретизуються, взаємно узгоджуються і кількісно визначаються у вигляді системи показників, що характеризують ефективність оподаткування підприємства, до яких воно прагне на певному проміжку часу. Податкове ефективне стимулювання потрібно націлити на регуляцію економічних процесів, створюючи податкове сприяння виробництва продукції та послуг. Податкові заходи спрямовуються на стимулюючі процеси економіки в національному господарстві, а не на наповнення бюджету податковими платежами. Тоді засади підтримки збиткових підприємств аграрного сектору необхідно мінімізувати.

References

1. Andrushchenko, V. A., Lyashenko, V. A. (2005). Ekonomichni ta pozaekonomichni aspekty opodatkovannya [Economic and non-economic aspects of taxation]. *Finansy Ukrayiny = Finance of Ukraine*, No. 1, P. 36–43 [in Ukrainian].
2. Betliy, O. (2014). PDV u silskomu hospodarstvi: Ukrayinski realiyi ta mizhnarodnyy dosvid [VAT in agriculture: Ukrainian realities and international experience]: *Report on agricultural policy APD/APR/07/2014*. Kyiv. 51 p. [in Ukrainian].
3. Bilyk, M. D., Zolotko, I. A. (2006). Podatkova systema Ukrayiny [Tax system of Ukraine]. Kyiv: KNEU. 192 p. [in Ukrainian].
4. Hatska, L. P., Ryzhyy, I. M. (2007). Problemy formuvannya instytutiv upravlinnya opodatkovanniam v Ukrayini [Problems of formation of institutes of tax management in Ukraine]. *Nauchnye trudy Don NTU. Seriya: ekonomicheskaya = Scientific works of Don NTU. Series: economics*, Vol. 31–3, P. 159–163 [in Ukrainian].
5. Dubynetska, P. P. (2015). Podatkove rehulyuvannya v systemi upravlinnya natsionalnym hospodarstvom [Tax regulation in the management system of the national economy]. Lviv. 254 p. [in Ukrainian].
6. Ivanov, Yu. B., Krysovaty, A. I., Kizyma, A. Ya., Karpova, V. V. (2008). Podatkovyy menedzhment [Tax management]. Kyiv: Znannya. 488 p. [in Ukrainian].

Література

1. Андрущенко В. А., Ляшенко В. І. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування. *Фінанси України*. 2005. № 1. С. 36–43.
2. Бетлій О. ПДВ у сільському господарстві: Українські реалії та міжнародний досвід. Звіт з аграрної політики APD/APR/07/2014. К., 2014. 51 с.
3. Білик М. Д., Золотко І. А. Податкова система України: навч.-метод. посіб. К.: КНЕУ, 2006. 192 с.
4. Гацька Л. П., Рижий І. М. Проблеми формування інститутів управління оподаткуванням в Україні. *Научные труды Дон НТУ. Серия: экономическая*. 2007. Вып. 31–3. С. 159–163.
5. Дубинецька П. П. Податкове регулювання в системі управління національним господарством. Львів, 2015. 254 с.
6. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Кізіма А. Я., Карпова В. В. Податковий менеджмент: підручник. К.: Знання, 2008. 488 с.

7. Oliynyk, O. V., Filon, I. V. (2006). Podatkova systema [Tax system]. Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury. 456 p. [in Ukrainian].
7. Олійник О. В., Філон І. В. Податкова система: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 456 с.
8. Orel, A. M. (2018). Metodichni pidkhody do protsesu resursnoho zabezpechennya pidpryyemstv ahrarnoho biznesu [Methodical approaches to the process of resource provision of agrarian business enterprises]. *Ukrayinskyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky = Ukrainian Journal of Applied Economics*, Vol. 3, No. 2, P. 211–216 [in Ukrainian].
8. Орел А. М. Методичні підходи до процесу ресурсного забезпечення підприємств аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 2. С. 211–216.
9. Sychak, V. P. (2008). Systema opodatkovannya u silskomu hospodarstvi Ukrayiny: teoriya, metodolohiya ta praktyka [System of taxation in agriculture of Ukraine: theory, methodology and practice]. Kharkiv: KHUUP. 476 p. [in Ukrainian].
9. Синчак В. П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія. Х.: ХУУП, 2008. 476 с.
10. Slatvinska, M. O. (2012). Alternatyvni systemy opodatkovannya maloho biznesu: stan, problemy, perspektyvy [Alternative systems of taxation of small business: status, problems, prospects]. Odesa. 252 p. [in Ukrainian].
10. Слатвінська М. О. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи: монографія. Одеса, 2012. 252 с.
11. Shpykulyak, O. H. (2009). Instytut ahrarnoho rynku [Institute of agrarian market]. Kyiv: NNTSIAE. 480 p. [in Ukrainian].
11. Шпикуляк О. Г. Інститут аграрного ринку: монографія. К.: ННЦІАЕ, 2009. 480 с.